

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԶՈՐԱՀԱՎԱՔ ՀԱՅՏԱՐԱՐԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ¹

Համլետ Հարությունյան

ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

2015 թվականի սահմանադրական փոփոխություններով Հայաստանի Հանրապետությունն անցում կատարեց խորհրդարանական կառավարման համակարգի, ինչի արդյունքում մի շարք կարևոր լիազորություններ փոխանցվեցին երկրի խորհրդարանին՝ ՀՀ ազգային ժողովին: Այդպիսի կարևոր լիազորություններից մեկը վերաբերում է ռազմական դրության կամ դրա իրավական ռեժիմով նախատեսված միջոցառումներին:

Այսպես, թե՛ 1995թ., թե՛ 2005թ. փոփոխություններով Սահմանադրությամբ ռազմական դրություն հայտարարելու լիազորությունը տրված էր հանրապետության նախագահին: Մասնավորապես, 1995 թվականի Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 13-րդ մասի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահը որոշում է ընդունում զինված ուժերի օգտագործման մասին, Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ Ազգային ժողովի կողմից պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում հայտարարում է ռազմական դրություն և կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք: 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 55-րդ հոդվածի 13-րդ մասի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահը Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում հայտարարում է ռազմական դրություն և կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք և որոշում է ընդունում զինված ուժերի օգտագործման մասին:

Ընդ որում, վերևում նշված երկու դեպքերում էլ Սահմանադրությամբ ամրագրված է եղել, որ ռազմական դրություն հայտարարվելու դեպքում իրավունքի ուժով գումարվում է Ազգային ժողովի նիստ, սակայն հատկանշական է, որ Ազգային ժողովին տրված չի եղել ռազմական դրությունը կամ զորահավաքը վերացնելու հնարավորություն:

Արդեն 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխություններով, անցնելով խորհրդարանական կառավարման համակարգի, Սահմանադրության 119-րդ հոդվածով նախատեսվեց, որ Հայաստանի Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում Կառավարությունը հայտարարում է ռազմական դրություն, ուղերձով դիմում է ժողովրդին և կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք: Միևնույն ժամանակ, հոդվածի 2-րդ և 3-րդ մասերով նախատեսվել է, որ բացի Ազգային ժողովի հատուկ նիստ գումարվելուց, խորհրդարանն ունի լիազորություն պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայների մեծամասնությամբ վերացնել ռազմական դրությունը կամ չեղյալ հայտարարել ռազմական դրության իրավական ռեժիմով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը:

Ի՞նչ է նշանակում վերը նշված կարգավորումը, և գործադիր ու օրենսդիր մար-

¹ Սույն հոդվածը գեկուցվել է 2022թ. դեկտեմբերի 8-ի ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի սասիրանտների և հայցորդների գիտական նստաշրջանին:

միններին ի՞նչ հնարավորություն է տրվում, կամ ի՞նչ պարտականություն է դրվում այդ մարմինների վրա: Այդ հարցերին պատասխանելու համար, բացի սահմանադրական նորմերի վերլուծությունից, անհրաժեշտ է նաև դրանք դիտարկել գործնական կիրառության համատեքստում:

Նախ՝ հարկավոր է անդրադառնալ այն հարցին, թե ռազմական դրություն հայտարարելու լիազորությունը ՀՀ կառավարության հայեցողական, թե՞ պարտադիր լիազորություն է: Ինչպես նշվեց վերևում, Սահմանադրության 119-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում Կառավարությունը **հայտարարում է ռազմական դրություն**: Այսպիսով, Սահմանադրությամբ հստակ թվարկված են այն պայմանները (դրանք են՝ 1. Հայաստանի Հանրապետության վրա զինված հարձակումը, 2. հարձակման անմիջական վտանգի առկայությունը, 3. պատերազմ հայտարարվելը), որոնց առկայության պարագայում Կառավարությունը ոչ թե կարող է, այլ **հայտարարում է ռազմական դրություն**:

Կարծում ենք, որ սահմանադրի կողմից ընտրված եզրույթը՝ «հայտարարում է», ՀՀ կառավարությանը չի տալիս անսահմանափակ հայեցողություն, այլ Սահմանադրությամբ սպառիչ թվարկված պայմանների առկայության պարագայում **ռազմական դրություն հայտարարելու լիազորությունը դառնում է պարտադիր կատարման ենթակա**: Այսպիսի կարծիքն ավելի է հիմնավորվում նույն հոդվածի նույն մասով ամրագրված այն կարգավորմամբ, որ ռազմական դրություն հայտարարելու, ժողովրդին ուղերձով դիմելու հետ մեկտեղ ՀՀ կառավարությունը **կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք**: Այսինքն, **սահմանադրի կողմից հստակ տարանջատվել է, որ Հայաստանի Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ պատերազմ հայտարարվելու դեպքերում Կառավարությունը պետք է հայտարարի ռազմական դրություն, իսկ ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք հայտարարելու հարցում արդեն ունի ավելի լայն հայեցողություն**:

«Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ ռազմական դրություն հայտարարվում է միայն այն հանգամանքների առկայության դեպքում, որոնք անմիջականորեն սպառնում են Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանությանը, անվտանգությանը, տարածքային ամբողջականությանը և դրանով պայմանավորված՝ քաղաքացիների կյանքին ու անվտանգությանը, *և այդ հանգամանքների վերացումն անհնարին է առանց արտակարգ միջոցներ ձեռնարկելու*: Գտնում ենք, որ «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» օրենքով ռազմական դրություն հայտարարելու համար ավելացվել է ևս մեկ պայման (հանգամանքների վերացումն անհնարին է առանց արտակարգ միջոցներ ձեռնարկելու), որը Սահմանադրությամբ նախատեսված չէ, հետևաբար Կառավարությունը ռազմական դրություն հայտարարելու պայմաններ պետք է ընդունի Սահմանադրությամբ սպառիչ կերպով թվարկվածները:

Մեր կարծիքով՝ սահմանադրի կողմից Կառավարության վրա նման պարտականություն դնելու տրամաբանությունը պայմանավորված է նաև երկրում խորհրդարանական կառավարման համակարգի հաստատմամբ: Արդեն նշվել է, որ 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությամբ ամրագրվել է Ազգային ժողովի լիազորությունը՝ վերացնելու ռազմական դրությունը կամ չեղյալ հայտարարելու ռազմական դրության իրավական ռեժիմով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը:

Այսպես, «Կառավարության կառուցվածքի և գործունեության մասին» օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 8-րդ կետի համաձայն՝ Կառավարության կառուցվածքում ընդգրկված է նաև Պաշտպանության նախարարությունը: Նույն օրենքով նախատեսված են նախարարություններին վերապահված գործունեության հիմնական ուղորտները: Ամրագրված է, որ Պաշտպանության նախարարությունը, ի թիվս այլնի,

մշակում և իրականացնում է պաշտպանության, Հայաստանի Հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության, պետական սահմանի անձեռնմխելիության ու անվտանգության պաշտպանության ապահովման, օրենքով սահմանված կարգով ռազմաքաղաքական իրադրության, տարածաշրջանային իրավիճակի, Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական և ռազմական շահերին առնչվող հիմնախնդիրների ու գործընթացների, ռազմական սպառնալիքների և վտանգների, պաշտպանվածության աստիճանի ուսումնասիրման, գնահատման ու անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացման ապահովման ոլորտներում Կառավարության քաղաքականությունը:

Նշված կարգավորումներից բխում է, որ ՀՀ կառավարությունը, ի դեմս Պաշտպանության նախարարության, ուսումնասիրում և գնահատում է ռազմաքաղաքական իրադրությունը, տարածաշրջանային իրավիճակը, Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական և ռազմական շահերին առնչվող հիմնախնդիրներն ու գործընթացները, ռազմական սպառնալիքները և վտանգները, պաշտպանվածության աստիճանը: Հենց այս գործողությունների իրականացման արդյունքում է, որ Կառավարությունը կարող է գնահատել, թե արդյոք առկա են ռազմական դրություն հայտարարելու համար Սահմանադրությամբ նախատեսված պայմանները:

Դրան զուգահեռ՝ 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխություններով նախատեսվել է Կառավարության, այսպես ասած, հաշվետվողականությունը երկրի խորհրդարանի՝ Ազգային ժողովի առջև: Դրա դրսևորում է նաև ռազմական դրություն հայտարարվելու դեպքում իրավունքի ուժով Ազգային ժողովի անհապաղ հատուկ նիստ գումարելը: Մինչույն ժամանակ, խորհրդարանական կառավարման վառ դրսևորում է այն, որ Ազգային ժողովին տրվել է ռազմական դրությունը վերացնելու հնարավորություն:

Ստացվում է, որ Կառավարությունը՝ որպես ռազմաքաղաքական իրադրությունը, տարածաշրջանային իրավիճակը, Հայաստանի Հանրապետության ռազմավարական և ռազմական շահերին առնչվող հիմնախնդիրներն ու գործընթացները, ռազմական սպառնալիքները և վտանգները, պաշտպանվածության աստիճանը ուսումնասիրող և գնահատող մարմին, որոշում է ռազմական դրություն հայտարարելու համար անհրաժեշտ պայմանների առկայությունը, դրանք հայտնաբերելու պարագայում պարտավոր է հայտարարել ռազմական դրություն, իսկ նշված պայմանների առկայությունը գնահատելու և ռազմական դրություն հայտարարելու հիմքում դրված հանգամանքները Ազգային ժողովի առջև հաշվետվողականության շրջանակներում պետք է ներկայացնի երկրի խորհրդարանին, որն էլ, գնահատելով Կառավարության կողմից ներկայացվածը, կարող է վերացնել ռազմական դրությունը, չեղյալ հայտարարել ռազմական դրության իրավական ռեժիմով նախատեսված միջոցառումների իրականացումը կամ չիրացնել իր այդ լիազորությունը՝ *«թողնելով ռազմական դրությունն ուժի մեջ»*:

Հաջորդիվ, կարևոր է հասկանալ, թե որ դեպքերում են առկա ռազմական դրություն հայտարարելու համար Սահմանադրությամբ նախատեսված պայմանները, մասնավորապես, 1. Հայաստանի Հանրապետության վրա զինված հարձակումը, 2. հարձակման անմիջական վտանգի առկայությունը, 3. պատերազմ հայտարարվելը: Բարձրացված հարցի քննարկումն ավելի քան արդիական է դառնում 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-ին Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխան տարածքի ուղղությամբ ադրբեջանական կողմի ինտենսիվ կրակ բացելու համատեքստում¹:

Հասկանալի է, որ տարածաշրջանում տիրող իրավիճակի պատճառով հաճախ կարող է առաջանալ վերը թվարկված պայմաններից հատկապես երկրորդը (զին-

¹ Տե՛ս ՀՀ քննչական կոմիտեի պաշտոնական հայտարարությունը հետևյալ հղումով՝ <https://www.investigative.am/news/view/razmakan-gorcoxutyunner-adrbejan.html>:

ված հարձակման անմիջական վտանգի առկայությունը), քանի որ սահմանային միջադեպերը հաճախակի են դարձել, և իրավացիորեն կարող է առաջանալ հարց, թե արդյոք սահմանային իրադրության ցանկացած լարման պարագայում պետք է հայտարարվի ռազմական դրություն: Այս մասով հարկ ենք համարում ընդգծել, որ սահմանադրի կողմից պատահականորեն չի ընտրված «հարձակման անմիջական վտանգի առկայություն» ձևակերպումը. կարծում ենք, որ այս ձևակերպմամբ Կառավարությանը տրվում է հարձակման վտանգի *անմիջական* լինելը գնահատելու որոշակի հայեցողություն: Կառավարության գնահատմանն է թողնված նաև զինված հարձակման առկայության գնահատումը, իսկ երրորդ պայմանի՝ պատերազմ հայտարարվելու դեպքում ռազմական դրություն հայտարարելու անհրաժեշտությունը գնահատելու կարիք, որպես այդպիսին, առկա էլ չէ:

Ռազմական դրություն հայտարարելու պայմանի գործնականում առկայությունը հասկանալու համար կարևոր է նաև անդրադառնալ 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-ին ադրբեջանական կողմի նախաձեռնած ագրեսիվ գործողություններին, և հատկապես անհրաժեշտ է առանձնացնել հետևյալ հանգամանքները.

1) սեպտեմբերի 13-ին՝ ժամը 00:05-ից, ադրբեջանական ՋՈՒ ստորաբաժանումները Գորիսի, Սոթքի և Ջերմուկի ուղղությամբ հրետանային միջոցներից, խոշոր տրամաչափի հրաձգային զինատեսակներից սկսել են ինտենսիվ կրակ վարել հայկական դիրքերի ուղղությամբ, հակառակորդը կիրառել է նաև անօդաչու թռչող սարքեր¹,

2) սեպտեմբերի 17-ի դրությամբ հայկական կողմն ունի հաստատված 135 զոհ²,

3) Հայաստանի Հանրապետությունը դիմել է Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությանը՝ պայմանագրի 4-րդ հոդվածի համաձայն³: Պաշտոնական տեղեկատվության համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունը Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությունից խնդրել է օգնություն, աջակցություն, այդ թվում՝ ռազմական, Հայաստանի տարածքային ամբողջականությունը վերականգնելու և Հայաստանի տարածքից ադրբեջանական զինված ուժերի դուրսբերումն ապահովելու համար⁴,

4) Հայաստանի Հանրապետությունը ադրբեջանական կողմի ագրեսիայի հետ կապված դիմել է նաև Միավորված ազգերի կազմակերպության անվտանգության խորհրդին, մի շարք պետությունների ղեկավարներին,

5) Հակառակորդը ներխուժել է Հայաստանի Հանրապետության տարածք, սեպտեմբերի 13-ին սկսված ագրեսիվ գործողությունների արդյունքում ադրբեջանական կողմը Հայաստանի ինքնիշխան տարածքից օկուպացրել է ևս 10 կիլոմետր քառակուսի⁵:

Այսինքն, փաստերի համադիր վերլուծությունից հնարավոր է եզրակացնել, որ 2022 թվականի սեպտեմբերի 13-ին ադրբեջանական կողմի ագրեսիվ գործողութ-

¹ <https://iravaban.net/397409.html>:

² <https://news.am/arm/news/720811.html>:

³ «Եթե անդամ պետություններից որևէ մեկը ենթարկվի ագրեսիայի որևէ պետության կամ պետությունների խմբի կողմից, ապա անդամ պետությունների կողմից դա կհամարվի որպես ագրեսիա սույն Պայմանագրի բոլոր մասնակից պետությունների դեմ: Մասնակից պետություններից որևէ մեկի դեմ ագրեսիայի ակտի ի հայտ գալու պարագայում, մնացած մասնակից պետությունները կցուցաբերեն անհրաժեշտ օժանդակություն՝ ներառյալ ռազմական օգնությունը, նաև կցուցաբերեն օժանդակություն իրենց տրամադրության տակ գտնվող միջոցներով՝ հավաքական պաշտպանության իրավունքի իրագործման կարգին համապատասխան՝ համաձայն ՄԱԿ-ի կանոնադրության 51-րդ հոդվածի»:

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=YifZYHAX4aw>, Տես ՀՀ վարչապետի 2022 թվականի սեպտեմբերի 14-ի հայտարարությունը ՀՀ ազգային ժողովում, 0:15-1:08 րոպեներ:

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=vceQ1U-mvLs>, 1:42-2:20 րոպեներ:

յունների հետևանքով առաջացել է մի իրավիճակ, որը, մեր կարծիքով, կարող է գնահատվել որպես ռազմական դրություն հայտարարելու համար անհրաժեշտ պայմաններից մեկի (կամ Հայաստանի Հանրապետության վրա զինված հարձակման, կամ դրա անմիջական վտանգի) առկայություն: Մասնավորապես, հակառակորդի գործողությունների արդյունքում խախտվել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, հակառակորդը ներխուժել է Հայաստանի ինքնիշխան տարածք և բռնազավթել դրա որոշակի մասը, հարձակվել է Հայաստանի զինված ուժերի վրա, հրետանային հարվածներ հասցրել ոչ միայն զինված ուժերի ուղղությամբ, այլ նաև քաղաքացիական ենթակառուցվածքներին, բացի զինծառայողներից սպանել նաև քաղաքացիական խաղաղ բնակիչների:

«Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասով թվարկված են այն հանգամանքները, որոնց առկայության դեպքում հայտարարվում է ռազմական դրություն: Դրանք են՝

ա) այլ պետության զինված ուժերի ներխուժումը Հայաստանի Հանրապետության տարածք, նման ներխուժման հետևանքով Հայաստանի Հանրապետության ցանկացած տարածքի բռնազավթումը.

բ) այլ պետության զինված ուժերի կողմից Հայաստանի Հանրապետության տարածք ներխուժելու անմիջական վտանգի առկայությունը.

գ) այլ պետության զինված ուժերի կողմից Հայաստանի Հանրապետության տարածքի ռմբահարումը.

դ) այլ պետության զինված ուժերի կողմից Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերի կամ այլ զորքերի վրա հարձակումը՝ անկախ վերջիններիս տեղակայման վայրից.

ե) այլ պետության գործողությունները, որոնք թույլ են տալիս երրորդ պետությանը իր տարածքն օգտագործել Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ զինված հարձակում իրականացնելու համար.

զ) այլ պետության կողմից Հայաստանի Հանրապետության տարածք ուղարկված կամ նրա անունից գործող զինված խմբերի, ապակայունացնող ուժերի կամ վարձկանների զինված ոտնձգությունները Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ:

Քննարկվող դեպքում, գտնում ենք, որ առկա են եղել վերը թվարկված հանգամանքներից ոչ թե մեկը, այլ՝ մի քանիսը, այնուամենայնիվ, Հայաստանի Հանրապետությունում չի հայտարարվել ռազմական դրություն:

Այս իրավիճակը հատկապես անհասկանալի է այն պայմաններում, որ ՀՀ կառավարությունը, իրացնելով արտաքին քաղաքականության ոլորտում Սահմանադրությամբ նախատեսված իր լիազորությունները, ինչպես նշվեց վերևում, նաև **ռազմական օգնություն** ցուցաբերելու խնդրանքով դիմել է Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությանը, միևնույն ժամանակ, ստեղծված իրավիճակում անհրաժեշտ չի համարվել երկրում հայտարարել ռազմական դրություն, որը, ըստ էության, առաջին հերթին հենց վկայում է երկրում ստեղծված այնպիսի իրավիճակի մասին, որը ենթադրում է հրատապ և օպերատիվ գործողությունների կատարման անհրաժեշտություն: Ավելին, ռազմական դրություն հայտարարելն ինքնանպատակ չէ, այլ ենթադրում է մի շարք գործողությունների կատարում, ինչը հնարավոր է դառնում բացառապես հայտարարված ռազմական դրության պայմաններում, առաջին հերթին խոսքը գորահավաքի մասին է: Այսինքն, եթե քննարկվող դեպքում առաջանար զորահավաք հայտարարելու կամ այլ հրատապ և օպերատիվ գործողություններ կատարելու անհրաժեշտություն, որոնք հնարավոր են միայն ռազմական դրության պայմաններում, ապա Կառավարությունը պետք է նախ հայտարարեր ռազմական դրություն, ներկայանար երկրի խորհրդարան, քննարկման առարկա դարձներ ռազմական դրություն հայտարարելու անհրաժեշտությունը, Ազգային ժողովը չվերացներ հայտարարված ռազմական դրությունը, և դրանից հե-

տո միայն Կառավարությունը կունենար ռազմական դրության պայմաններում հնարավոր օպերատիվ գործողություններ կատարելու լիազորություն, և իրավիճակի անվերահսկելի զարգացման պայմաններում գործողությունների այսպիսի հերթականությունը կարող էր հանգեցնել նաև գոյաբանական խնդրի:

Այս պարագայում, կարծում ենք, ավելորդ չի լինի հիշատակել 2022 թվականին Ղազախստանի Հանրապետությունում տեղի ունեցած զանգվածային անհնազանդության դեպքերը, երբ Ղազախստանը նույնպես օգնություն ցուցաբերելու խնդրանքով դիմեց Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությանը: Իհարկե, Ղազախստանի Հանրապետությունում ռազմական դրություն հայտարարված չէր, քանի որ արտաքին զինված հարձակում տեղի չէր ունեցել, սակայն հայտարարվել էր արտակարգ դրություն, որն էլ, գտնում ենք, առնվազն ազդակ էր նաև միջազգային գործընկերներին առ այն, որ երկրում ստեղծված իրավիճակի հանգուցալուծումը և խնդիրների կարգավորումն առանց հատուկ միջոցներ ձեռնարկելու հնարավոր չեն:

Ղրանից բացի, հարկ է նշել, որ ռազմական դրություն հայտարարելու լիազորության իրացման հարցում Կառավարությունը չի կարող ունենալ լայն հայեցողություն թե՛ դրական, թե՛ բացասական առումով (ռազմական դրության հայտարարում և դրա վերացում), քանի որ այդպիսի հայեցողության չափազանց լայն մեկնաբանությունը կարող է հանգեցնել ոչ միայն անվտանգային խնդիրների (դրա չհայտարարման դեպքում), այլ նաև՝ մարդու իրավունքների անհարկի սահմանափակման և խախտման ռիսկերի (հայտարարված ռազմական դրությունը չվերացնելու դեպքում): Ավաժծի մասին է վկայում նաև 2020 թվականի սեպտեմբեր-նոյեմբեր ամիսներին տեղի ունեցած ռազմական գործողությունների ընթացքում հայտարարված ռազմական դրությունը, որը չէր վերացվում նաև ռազմական գործողությունների ավարտից հետո մի քանի ամիս շարունակ: Այլ կերպ, Սահմանադրությամբ հստակ նախատեսված են այն պայմանները, որոնց առկայության պարագայում **պետք է** հայտարարվի ռազմական դրություն, և այս հարցում Կառավարությունը չի կարող ունենալ այնքան լայն հայեցողություն, որ այդ պայմանների ակնհայտ առկայության դեպքում *չհայտարարի*, իսկ պայմանների բացակայության դեպքում՝ *չվերացնի* հայտարարված ռազմական դրությունը:

Կարծում ենք, որ նշվածը վկայում է կամ սահմանադրական կարգավորումը գործնականում այլ կերպ մեկնաբանվելու (Կառավարության չափազանց լայն հայեցողություն ունենալու համատեքստում), կամ էլ «*Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին*» օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջնորդվելու մասին:

Վերևում արդեն նշվել է, որ վկայակոչված օրենքի կարգավորման համաձայն՝ ռազմական դրություն հայտարարվում է միայն այն հանգամանքների առկայության դեպքում, որոնք անմիջականորեն սպառնում են Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանությանը, անվտանգությանը, տարածքային ամբողջականությանը և դրանով պայմանավորված՝ քաղաքացիների կյանքին ու անվտանգությանը, և այդ *հանգամանքների վերացումն անհնարին է առանց արտակարգ միջոցներ ձեռնարկելու*: Եթե թվարկված պայմաններից առաջինները (ինքնիշխանությանը, անվտանգությանը, տարածքային ամբողջականությանը և դրանով պայմանավորված՝ քաղաքացիների կյանքին ու անվտանգությանը անմիջականորեն սպառնալը) ըստ էության և իրենց բնույթով բխում են ռազմական դրություն հայտարարելու համար Սահմանադրությամբ ամրագրված անհրաժեշտ պայմաններից, ապա դրանցից հետո «և» շաղկապով ամրագրված վերջին պայմանը (այդ հանգամանքների վերացումն անհնարին է առանց արտակարգ միջոցներ ձեռնարկելու) կասկածի տակ է դնում սահմանադրաիրավական նորմի իմպերատիվ բնույթը, քանի որ ստացվում է իրավիճակ, երբ կարող է առկա լինել ռազմական դրություն հայտարարելու համար անհրաժեշտ պայմանը, օրինակ՝ հայտարարվի պատերազմ, կամ առկա լինի զինված հարձակում, սակայն լինի գնահատական, որ բացակայում է օրենքով նախա-

տեսված լրացուցիչ պայմանը: Իհարկե, սահմանադրական լիազորության ճիշտ մեկնաբանման դեպքում օրենքի նշված կարգավորումը չի կարող մեկնաբանվել որպես ռազմական դրություն հայտարարելը բացառող պայման, սակայն հակառակ դեպքում՝ ռազմական դրություն չհայտարարելիս հնարավոր կլինի հղում կատարել նաև նշված նորմին:

Նշվածի հաշվառմամբ՝ գտնում ենք, որ ռազմական դրություն և զորահավաք հայտարարելուն վերաբերող սահմանադրաիրավական կարգավորումները պետք է մեկնաբանվեն հետևյալ կերպ. Կառավարությունը գնահատում և որոշում է ռազմական դրություն հայտարարելու համար հիմք հանդիսացող պայմանների առկայությունը (պայմանի առկայությունը կամ բացակայությունը որոշելու իրավունք), մինչև ժամանակ, այդպիսի պայմանի առկայության դեպքում ռազմական դրություն հայտարարելու հարցում Կառավարությունը չունի անսահման հայեցողություն, այլ նշված լիազորության իրացումը պարտադիր է, իսկ ռազմական դրություն հայտարարելուց հետո զորահավաք հայտարարելու հարցում, արդեն, Կառավարությունն ունի ավելի լայն հայեցողություն:

Բացի դրանից, անհրաժեշտ է «Ռազմական դրության իրավական ռեժիմի մասին» օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասում կատարել փոփոխություն՝ այն համապատասխանեցնելով Սահմանադրության 119-րդ հոդվածի 1-ին մասին:

ПРОБЛЕМА ТОЛКОВАНИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПОЛОЖЕНИЯ ОБ ОБЪЯВЛЕНИИ ВОЕННОГО ПОЛОЖЕНИЯ И МОБИЛИЗАЦИИ¹

Гамлет Арутюнян

Соискатель кафедры конституционного права ЕГУ

В статье рассматривается вопрос практического толкования конституционных норм об объявлении военного положения и мобилизации. В частности, обсуждается, является ли правом или обязательством правительства объявлять военное положение и мобилизацию. В результате анализа была дана оценка, что определять наличие исчерпывающе перечисленных в Конституции условий для объявления военного положения является правом Правительства, но при наличии таких условий объявление военного положения является не правом, а обязательством, а после объявления военного положения объявить мобилизацию - это уже право Правительства. Анализ проведен не только в контексте конституционно-правовых норм, но и в их практическом применении и особенно в контексте агрессивных действий, инициированных азербайджанской стороной 13 сентября 2022 года. В результате представлено, как следует толковать конституционное регулирование на практике. Кроме того, в статье обсуждается регулирование закона РА «О правовом режиме военного положения», которым предусматривается дополнительное условие для объявления военного положения. В результате анализа утверждается, что данная норма противоречит Конституции и подлежит поправкам.

¹ Статья было представлена 8 декабря 2022г. на научной конференции аспирантов и соискателей юридического факультета Ереванского государственного университета.

THE ISSUE OF INTERPRETATION OF THE CONSTITUTIONAL PROVISION ON THE DECLARATION OF MARTIAL LAW AND MOBILIZATION¹

Hamlet Harutyunyan

PhD Student at the YSU Chair of Constitutional Law

The article is devoted to the issue of practical interpretation of constitutional norms on declaring martial law and mobilization. In particular, it is debated whether it is a Government's right or obligation to declare martial law and mobilization. The analysis shows that the determination whether there are the conditions for declaring martial law exhaustively listed in the Constitution, is the right for the Government. However in the presence of such conditions, declaring martial law is an obligation for the Government (not a right). After having declared martial law, it is up to the Government to declare mobilization or not. The said analysis is based not only on the constitutional regulations, but also on their practical application, and especially in the context of aggressive actions initiated by the Azerbaijani side on September 13, 2022. In the article it is emphasized how the constitutional regulations should be interpreted in practice. Besides, the regulation of the RA Law "On the legal regime of martial law", which provides for an additional condition for declaring martial law, is discussed in article. As a result, the inconsistency of this norm with the Constitution and the need for amendments are emphasized. The regulation of the RA Law "On the legal regime of martial law", which provides for an additional condition for declaring martial law, is also discussed. As a result of the analysis, it is argued that this norm is contrary to the Constitution and is subject to amendments.

Բանալի բառեր - ռազմական դրություն, զորահավաք, իրավական ռեժիմ, հայեցողություն, լիազորություն, պատերազմ, զինված հարձակում:

Ключевые слова: военное положение, мобилизация, правовой режим, усмотрение, полномочие, война, вооруженное нападение.

Key words: martial law, mobilization, legal regime, discretion, authority, war, armed attack.

¹ This article was reported in 2022 December 8 at the scientific session of graduate students and applicants at the YSU Faculty of Law.